

**Ders Kitaplarının Tasarımı:
Bireyselleştirilmiş Öğrenme İlkelerine Göre
Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları Örneği**

**Yard. Doç. Dr. Mujgan Bozkaya
Anadolu Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi**

1. Giriş

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu andan itibaren diğer canlılardan farklı olarak bilgi üretmiş, ürettiği bilgileri birlikte yaşadığı toplumun diğer bireyleri ile paylaşmış ve farklı yöntemlerle gelecekteki nesillere aktarabilmiştir. Bilginin aktarımı tarihsel olarak incelendiğinde, ilk olarak yapılan gözlem ve incelemelerin gelecek nesillere sözel olarak aktarıldığı bilinmektedir. Ancak daha sonraları, toplum yapısının artan nüfusa paralel olarak giderek karmaşık bir yapıya dönüşmesi ve farklı dillerin gelişmesiyle birlikte bilginin gelecek nesillere aktarımı sözel formdan yazılı forma dönüşmüştür. Böylece yaşam boyu edinilen deneyimler ve düşünceler yazılı belgeler içinde toplanarak öğrenme gerçekleşmeye ve gelecek nesillere kolaylıkla aktarılmaya başlamıştır. Yaşanılan deneyim ve düşüncelerin kitap ya da yazılı belgelerin içinde saklanmasıyla birlikte bir yandan bilgi birikimi artarken, diğer yandan öğrenciler öğreticilerinin düşüncelerini diğerleriyle karşılaştırma şansına da sahip olmuşlardır. Bu bir anlamda öğreticinin öğrenme sürecinde birincil ve tek kaynak olması durumundan çıkarılarak, eğitime yön veren ve destekleyen kişi konumuna gelmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler ışığında, kitap ya da diğer yazılı materyaller yoluyla eğitimin geleneksel anlamda, yüz yüze gerçekleşmesi zorunluluğu da ortadan kalkmıştır (Özden ve diğerleri, 2001).

Bir yandan eğitimde ortaya çıkan çok yönlü ihtiyaçlar, diğer yandan geleneksel eğitim sistemlerinin ihtiyaca cevap verebilecek nitelik ve nicelikte yenilenip-geliştirilememesi, okul dışında öğrenme gereğini zorunlu hale getirmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak eğitimimizde sınırlılıkları çok fazla olan "okulda eğitim" odak noktası olmaktan uzaklaşarak yerini yaşta, zamanda, mekanda, bilgide ve yöntemde sınırlama getirmeyen bireysel öğrenmeye daha elverişli, aynı anda daha fazla kişiye eğitim hizmeti verebilen, içerdiği amaçlar ve programlar yönünden çeşitlik gösteren, yapı ve işleyiş yönünden işlevsel bütünlük oluşturan uzaktan öğretime bırakmıştır.

Uzaktan öğretim, değişen teknolojileri eğitim ortamlarında etkin bir şekilde kullanarak, öğrenen ile öğreticinin bir arada olma önkoşulunu ortadan kaldıran, öğrencilerin bilgiyi özel olarak hazırlanmış öğretim ünitelerinden ve çeşitli ortamlar yoluyla belirli bir merkezden öğrenmelerine olanak sağlayan (Alkan, 1981) alternatif bir öğretim yaklaşımıdır. Kısaca söylemek gerekirse, uzaktan öğretim, okul ve okul dışındaki öğretim olanaklarını birleştirerek, öğrenmeyi oluşturacak koşulları çağın bütün kitle iletişim araçlarından yararlanarak öğrenciye ulaştırmasını hedeflemektedir.

Ülkemizde de Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi(AÖF), bu hedefler doğrultusunda yeni eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için geleneksel öğretime bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitim ilkesiyle yüzbinlerce kişiye eğitim olanağı sağlayan Açıköğretim sisteminde öğretme-öğrenme süreci, yazılı materyaller yanında görsel-işitsel materyaller, bilgisayar destekli öğretim ortamları ve akademik danışmanlık hizmetleriyle birlikte yürütülmektedir.

Bugünün teknolojik gelişmeleri Açıköğretim sistemine yeni olanaklar sunsa da eğitim programlarında yazılı materyaller başka bir deyişle ders kitapları önemini korumaya devam etmektedir (Alkan, 1981; Hızal, 1983). Açıköğretim sisteminde kullanılan görsel-işitsel öğretim kaynakları hangi şekilde işe koşulursa koşulsun, sistemdeki temel öğretme-öğrenme aracı yazılı materyaller olmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında, ders kitabının başka bir sunum aracına ihtiyaç duymaksızın evde, okulda, kütüphane gibi herhangi bir ortamda kullanılabilir kadar zaman ve mekan açısından esnek olması, taşınabilir olması, ekonomik olması ve kolaylıkla gözden geçirilebilir olması sayılabilir. Bir diğer önemli ve vurgulanması gerekli olan neden işe, ders kitaplarının bireysel farklılıklara dayalı öğrenme hızlarına olanak sağlamasıdır. Özellikle 600 binin üzerindeki AÖF öğrencileri arasındaki bireysel farklılığın giderilmesi, her öğrencinin öğrenme hızına uygun düşecek bir öğretimin yapılması, ancak öğretimin bireyselleştirilmesi ile olası görülmektedir.

2. Bireyselleştirilmiş Öğretim

Bireyselleştirilmiş öğretimde öğrenci alışlageldiği gibi klasik anlamda öğrenci değil, öğrenen bir bireydir. Başka bir deyişle öğrenmek için isteği olan, sürekli araştırın bir bireydir. Bu da bireyin sürekli kendi kendini motive etmesini ve bilgi edinmesini gerektirir. Başka bir deyişle bireysel öğrenmenin temelinde;

- Bilgi ihtiyacı
- Kendi kendini yönlendirici olma ihtiyacı
- Deneyimin miktar ve kalitesi
- Öğrenme için gönüllü olma (öğrenmeye hazır olma)
- Öğrenmeye yönelme gibi bireysel özellikler yer almaktadır (Senge, 2001).

Öğrenmenin olabilmesi için öncelikle bilgiye ihtiyaç duyulması gerekir. Bilgiye ihtiyaç duyan birey öğrenmeye de ihtiyaç duyacaktır. Her bireyin kendine özgü öğrenme yöntemleri vardır. Bireyin başarılı olabilmesi ise bu yöntemlerin neler olduğunu bilip kullanabilmesine ve kendine özgü öğrenme stratejisini oluşturabilmesine bağlıdır. Öğrenme yöntemi ve stratejisini etkili kullanma sonucunda edinilen deneyimler ise bireyin öğrenmesini kolaylaştıran unsurlardır.

Bireysel öğrenmeye yönelik olarak ders materyali hazırlama, geleneksel anlamda kitap yazımı ile karşılaştırıldığında, bazı önemli farklılıklar söz konusu olmaktadır. Bu farklılıkların neler olduğu özet halinde Tablo 1'de belirtilmektedir (Lockwood, 1998).

Bireysel öğrenme ilkelerine göre Açıköğretim Fakültesi için hazırlanmış ders kitapları, geleneksel anlamda kitap yazma ile karşılaştırıldığında, hem daha çok zaman almakta, hem de özel bilgi ve beceri birikimini gerektirmektedir. Bu sistemle uzaktan oluşunun yarattığı öğrenme sorunları ve ilgili dersin öğrenilmesinden kaynaklanan sorunların kitabı tasarımı yapan uzmanlar tarafından bilinmesi gerekmektedir. Örneğin yüzyüze öğretimin yapıldığı kurumlarda öğrenci içerik bilgisini anlayamadığı her hangi bir durumda öğretim üyesinden anında yardım alabilmektedir. Diğer yandan öğretim üyesi ders içeriğinin anlaşılıp-anlaşılmadığını değişik yöntemlerle anında kontrol edebilmektedir. Oysa uzaktan eğitim sistemlerinde öğrencinin her hangi bir ders içeriğini anlaması ve başarılı olabilmesinin sorumluluğu büyük ölçüde kendi omuzlarındadır. Bu nedenle uzaktan eğitim sistemleri için ders kitabı hazırlayacak olan ekibin öğrencilerin karşılaştığı bu ve benzeri sorunların bilincinde olması gerekmektedir. Özellikle de etkili, verimli ve çekici bir ders kitabı; sınıftaki bir öğretmenin işlevlerini yerine getirebilecek, gerçek yaşamdan örnekler sunabilecek, öğrenciyi sınava hazırlamada rehber ve çözüm olabilecek biçimde tasarlanmalıdır. Öğrencinin eline ulaştıktan sonra eksik ya da hatalı bilgilerin düzeltilme şansının olmaması, ders kitaplarının uygun tasarımının önemini daha da artırmaktadır.

Tablo1. Bireysel öğrenme materyali ile geleneksel ders kitabı arasındaki bazı farklılıklar

Ders Kitabı	Bireysel Öğrenme Materyali
İlgi çektiği düşünülür	İlgiyi uyandırır
Öğretici kullanımına yönelik olarak yazılır	Öğrenci kullanımına yönelik olarak yazılır
Geniş bir pazar için tasarımların	Özel bir hedef kitle için tasarımların
Amaçlar ve hedefler her zaman verilmez	Amaçlar ve hedefler daima verilir
İçeriği aktarmada tek bir yol izlenir	İçeriği aktarmada birden fazla yol izlenir
Uzmanlar için yapılandırılır	Öğrenci ihtiyacına yönelik yapılandırılır
Bireysel değerlendirmeyi dikkate almaz	Bireysel değerlendirmeyi dikkate alır
Nadiren özet bilgi sunar	Daima özet bilgi sunar
Öğrenme güçlüğü olan noktalara dikkat çekmez	Öğrenme güçlüğü olan noktalara dikkat çeker
Akademik dil kullanılır	Konuşma dili kullanılır
Yoğun bir layout vardır	Daha rahatlatıcı bir layout vardır
Okuyucunun görüşlerine çok az yer verilir	Öğrenenin yaptığı değerlendirmelere yer verilir
Çalışma biçimi önermez	Çalışma becerilerine yönelik öneriler içerir
Okuyucu pasiftir	Okuyucu aktiftir
Akademik bir sunumu hedefler	Başarılı öğrenmeyi hedefler

3. Bireysel Öğretim Materyali Tasarımı

Kendi kendine öğrenmede etkili, verimli ve çekici olarak tasarılanmış bir ders kitabının; öğrenmeye yön verici, öğrenmeyi kısaltıcı, araştırmaya yönlendirici ve öğrenme sürecini kısaltıcı özellikleri taşıması gerekmektedir. Öte yandan, öğrenciye iletilmek istenen bilgi, tam, doğru ve anlaşılır biçimde iletilmelidir (Chambliss & Calfee, 1998). Örneğin anlatılması karmaşık bir kavram daha basit ve parçalara ayrıştırılarak gösterilebilir, ya da yeni kavramlar önceden bilinenlerle ilintili olarak açıklanabilir. Ders içeriğinde yer alan karmaşık bilgilerin öğrenilmesinde ise kısa cümleler ve tekrarlar kullanılabilir gibi öğrenmeyi pekiştirmek için belirleyici geçişler kullanılabilir (Willis, 2001). Ayrıca iyi tasarılanmış bir ders kitabında renk, şekil, büyüklük, çizim ya da fotoğraf gibi görsel unsurların da göz önünde bulunması gerekmektedir. Bireysel ya da kendi kendine öğrenme sürecinde öğrenme sorumluluğunun tamamen öğrencinin omuzlarında olduğu düşünülerek öğrenciyi motive edici, dikkatini konuya yönlendirici öğelerin bulunmasına özen gösterilmelidir. Bunlar büyük harf, altını çizerek gösterme olabileceği gibi çeşitli ikonografik unsurlarda olabilir. Tüm bu sözü edilen unsurlar göz önüne alındığında bireysel öğrenme ilkeleri doğrultusunda hazırlanacak bir ders kitabının;

- Tasarım ilkeleri doğrultusunda tasarlanıp geliştirilmesi
- İçerik bilgilerini tam ve doğru anlatabilecek biçimde ve en az çaba ile iletilmesi
- İçerikte kullanılacak her türlü sözel ve görsel objeyi uyum ve bütünlük içinde sunması

- Kullanılan yazıların büyüklüğünden şekline ve hatta objelerin yerleşiminden rengine kadar en küçük detay dikkate alınarak hazırlanmış olması gerekmektedir. (Chambliss & Calfee, 1998).

4. Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları Örneği

Açıköğretim Fakültesi öğrencileri için hazırlanan ders kitaplarının kimliğinin oluşturulması süreci, bireysel öğrenme ilkeleri açısından üretim sürecini ve bu üretimin gerçekleşmesini sağlayan yapım sürecini içerir.

4.1. Üretim Süreci

Kendi kendine öğrenme ilkelerine göre hazırlanan ders kitabının üretim süreci üç aşamayı içermektedir. Bunlar; ders kitabında yer alan üniteleri çalışmaya başlamadan önce, üniteyi çalışırken ve üniteyi tamamladıktan sonraki bilgileri içeren giriş, gelişme ve sonuç bölümleridir.

4.1.1. Giriş Bölümü

Öğrenciyi içerikte sunulan bilgilere önceden hazırlayan, konu hakkındaki önbilgilerini harekete geçiren, örnek olaylar yardımıyla konuya ilgilerini uyandırmayı amaçlayan bazı ön düzenleyicilerden oluşmaktadır. Bunlar; ünite ön kapağında yer alan durum ya da soruları, örnek olayları, anahtar kavramları, fotoğraf, karikatür yada diğer çizimleri, amaçlarımızı, girişi ve dikkati içermektedir.

Konuya hazırlayan durumlar ya da sorular: Öğrenci üniteyi çalışmaya başlamadan önce her ünitenin ön kapağında günlük yaşamında karşılaşılabileceği bazı durumları ya da konuya ilişkin merak uyandırıcı soruları bulabilmektedir. Verilen bu durum ya da sorular öğrencinin o ünite ile ilgili içeriği daha iyi kavramasına yardımcı olacak zihinsel hazırlıkları yapmasına yardımcı olur.

Örnek Olay: Her ünitenin başında gerçek yaşamdan alınan bir örnek olay yer almaktadır. Seçilen örnek olayda içerikle ilgili somut bir çerçeve çizilerek, ünitenin daha iyi kavranması amaçlanmıştır. Ayrıca ünite içinde yeri geldikçe öğrenciyi sorular sorulmakta ve yanıtlamasına yardımcı olmak için örnek olaya göndermeler yapılmaktadır.

Anahtar kavramlar: Öğrenciyi çalışırken yol göstermesi amacıyla ünite içinde sıkça kullanılan bazı temel kavramlar başlangıçta sıralanmaktadır.

Amaçlarımız: Bu başlık altında, bazen soru cümleleri ile bazen de düz cümlelerle öğrenenlerin hangi konularda bilgi ve beceri kazanacağına ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Giriş: Bu başlık altında kısaca konuya ilgi çekici bir giriş yapılmakta, genel hatlarıyla hangi konuların işleneceği öğrencilere haber verilmektedir.

Dikkat: Dikkat bölümleri, üniteyi çalışmaya başlamadan önce öğrencinin bilgi sahibi olması gereken konuları, kavramları ya da hazırlıklarla ilgili uyarıyı yapmaktadır. Giriş bölümünde kullanılan dikkat, öğrenenin önbilgisini uyandırmayı amaçlayan yapıdadır.

4.1.2. Gelişme Bölümü

Üniteye ilişkin içerik bilgilerinin sunulduğu gelişme bölümünde, konuya ilişkin başlıklar altında öğrenciyi kazandırılmak istenen yeterlilikler amaç başlıkları altında sırasıyla verilmektedir. Ayrıca, ünite sayfalarının yan boşluklarında bazı önemli bilgilerin yer aldığı yana çıkımlara, öğrenciyi yöneltilen sıra sizde sorularına, konuyu pekiştirmek amacıyla gerçek yaşamdan alınmış örneklere, konuya ilgi uyandırma amacıyla dikkat bölümlerine yer verilmiştir. Bu arada üniteye ilişkin içerik bilgilerinin sonunda bazı kavramlar ya da sorulara sorulara ilişkin yanıtların hangi televizyon programıyla desteklendiğine ilişkin ipuçları

televizyon başlığı altında yer almaktadır. Ünite içeriği tüm bu yardımcı öğeler yanında görsel olarak tablolar ve şekiller yardımıyla zenginleştirilmekte ve dikkat yönlendirmesi açısından çerçeve içinde sunulmaktadır. Çerçevelemenin amacı, bu görsel öğeleri ya da örnek olayları ana metinden ayırmak, öğrenciyi yön göstermek ve içeriği küçük parçalar halinde ama birbirleriyle ilintili olarak sunmaktır. Bu türdeki bireysel öğrenme etkinlikleri, öğrenciyi düşündürmeye ve kendilerini geliştirmeye yardımcı olurken, diğer yanda öğrendiklerini uygulamaya ve anlayıp-anlamadıklarını bireysel olarak değerlendirebilmelerine olanak sağlamaktadır (Lockwood, 1992).

Amaç: Gelişme bölümünde yer alan alt amaçlar, anlatılan konunun hangi amaçla, başka bir deyişle hangi bilgi ve becerilerle ilgili olduğunu öğrenciyi gösterir, yön verir, yardımcı olur ve anlatılan konunun neyle ilişkili olduğunu söyler. Amaç cümlelerinin yüklemli ise, öğrenciden kazanması beklenen bilgi, beceri ve tutumları gözlemleyip ölçebileceğimiz şekilde ifadelendirilmelidir. Örneğin, tanımlamak, türetmek, ayırt etmek, ilişkisini kurmak, sıralamak gibi.

Yana Çıkma: Ünitenin içinde bazı kavramlar koyu renkli yazılmıştır. Bu kavramlara yönelik ayrıntılı açıklamalar ya da tanımlar öğrencinin dikkatini çekecek biçimde sayfanın yan boşluklarına alınmıştır. Bu açıklamaların betimlenmesi ya da tanımlanması ana metinden farklı yapıdadır.

Sıra Sizde: Sıra sizde bölümleri, öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya yönelten, bir önce anlatılan konuları anlayıp-anlamadığını ölçen türde sorulardan oluşmaktadır. Hatta bu sorular sınavlarda çıkabilecek biçimde yapılandırılmıştır. Ayrıca, bu soruların altında ünitenin başında yer alan örnek olaya göndermeler yapılarak, öğrencilerin yanıtlara gerçek durumlar bağlamında ulaşabilmesi amaçlanmıştır.

Örnekler/ Güncel Olaylar: Öğrencilerin ünitelerde anlatılan konuları daha iyi pekiştirebilmesi için, ilgili yerlerde gerçek yaşamdan alınmış örnekler ya da güncel olaylar çerçeve içinde verilmektedir. Verilen örnek olaylar, bazen öğrenciden yorum yapabilmesini isteyen, bazen de daha önce verilen örnek olaylara atıflarda bulunan türdedir.

Dikkat: Dikkat bölümleri üniteye başlamadan önce öğrencinin konuya hazırlık yapması amacıyla kullanılabilir gibi, ünite içinde her hangi bir konuya dikkatini çekmek ya da ek bilgi vermek için de kullanılmaktadır.

4.1.3. Sonuç Bölümü

Bu bölüm, üniteye ilişkin içerik bilgilerinin tamamlandığı, ancak ünite öğrenilen konu ya da kavramların belirtilen amaçlara bağlı olarak bir kez daha tekrarlandığı özet, güncel hayattan alınan örneklerle pekiştirildiği yaşamın içinden ve öğrencilerin amaçlarda belirtilen yeterlilikleri kazanıp-kazanmadığını bireysel olarak değerlendirebilmesini sağlayan kendimizi sınavalım sorularından ve bunların yanıt anahtarlarından oluşmaktadır. Ayrıca her ünitenin sonunda öğrencilerin konuyla ilgili olarak başvurabileceği kaynaklar verilmektedir.

Özet: Bu bölümde ünite öğrenilen temel kavram ve konular kısaca yinelenerek temel kavramlar bir daha tekrar edilmekte ve hatta öğrencinin istediği konuya kolayca ulaşabilmesini sağlamak amacıyla ilgili sayfa numaraları verilmektedir. Benzer biçimde, kolay anlaşılabilirliği amacıyla, özet bölümünün başına maddeler halinde ilgili olduğu amaçlar yazılmaktadır.

Kendimizi Sınavalım: Her ünitenin sonunda, öğrencinin kendi kendisini test edebilmesini amaçlayan çoktan seçmeli 10 soru bulunmaktadır. Hazırlanan bu sorular, öğrencilerin daha sonra katılacağı sınavlarda karşılaşılabilecek sorularla aynı türdedir.

Yaşamın İçinden: Ünite de anlatılan konularla ilgili olarak, ünitenin başında olduğu gibi ünite sonunda da gerçek hayattan alınmış örnekler yer verilmiştir. Bu örneklerin sonunda yer alan sorular, öğrencinin üniteyi yeterince kavrayıp-kavramadığı konusunda bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Başvurabileceğimiz Kaynaklar: Ünitelerde çalışılan konularla ilgili başvurulabilecek kaynaklar bu bölümde yer almaktadır. Ancak burada yalnızca yararlanılan kaynaklar değil, başvurabileceğimiz diğer basılı, görüntülü (AÖF TV programları, kasetler ya da TRT ve diğer kurumların başka amaçlar için hazırladığı ama ilgili konuları içeren programlar) ve sanal (internet) başvuru kaynakları da yer almaktadır.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı: Kendimizi sınavalım bölümünde yanıtladığımız çoktan seçmeli soruların yanıtları ve ilgili geribildirimleri bu bölümde yer almaktadır. Verilen geribildirimler, öğrenciyi ilgili konulara yönlendirme biçimindedir.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı: Sıra sizlerde verilen sorulardan bazılarının yanıtları hemen ünite sonunda verilmektedir. Bazılarının yanıtları ise konu içinde açıkça belirtildiğinden bu bölümde yer almamaktadır. Ayrıca bu bölümde, öğrenciyi çevre kaynaklara yönlendirmeyi amaçlayan soruların yanıtları da bulunmaktadır.

4.1.4. Diğer Özellikleri

Kendi kendine öğrenme ilkelerine göre hazırlanan Açıköğretim Fakültesi ders kitaplarının işlevlerini öğrenmek için öğrencilere fayda sağlaması açısından farklı ikonlar kullanılmıştır. Bireysel öğrenme yardımcıları olarak kullanılan bu ikonlar soru sormak, ilgi uyandırmak, uyarıda bulunmak, dikkati yönlendirmek, ek bilgiler sunmak gibi amaçlarla kullanılan çizim ve işaretlerdir. Kitaplarda yer alan bu çeşitli ikonların işlevlerinin ne olduğu ve öğrencilerin bunlarla nasıl çalışması gerektiği görsel olarak "Kullanım Kılavuzu" adı altında Ek.1'de belirtilmektedir.

Yapısal özellikleri açısından incelendiğinde AÖF ders kitaplarının renkli dış kapağı hemen göze çarpmaktadır. Dış kapak üzerinde dersin adı ve kitabı geliştiren ve basan kurumun adı verilmektedir. Kitap iç kapağında ise, Kitabın adı, görev alan yazar(lar) ve editör(ler) adları ile proje sorumlusu kurum ile basan kurumların adları yer almaktadır. Hemen arkasında yer alan sayfada ise, telif koruma tanımı ile projeyi hazırlayan uzaktan öğretim tasarımı birimi çalışanlarının görev ve adları ile ISBN numarası, baskı numarası ve basımevi bilgileri, baskı adedi, yer ve tarih bilgileri yer almaktadır. İçindekiler sayfasında ise, editör önsözü, kullanım kılavuzu ve üç ayrı düzeyde başlıklandırılan ünite bilgileri ile sözlük ve dizin bilgileri sayfa numaraları ile birlikte yer almaktadır. Kitaplarda yer alan dizin bölümü öğrenciyi içeriğe ilişkin bazı önemli kavramların geçtiği ilgili sayfalara yönlendirirken, sözlük bölümü, ünitelerde yer alan bazı özel kavramları harf sırasıyla sözlük tanımlarına götürmektedir.

4.2. Yapım Süreci

Bireyselleştirilmiş öğrenme ilkelerine göre AÖF ders kitabının yazılması, basımı ve dağıtımı oldukça karmaşık ve zaman alıcı bir süreci gerektirmektedir. AÖF'de sistemin gereği ya çok az ya da hiç yüzyüze öğrenim göremeyen öğrenciyi sınava hazırlamada rehber ve çözüm olabilecek bireysel öğrenme yöntemlerini kazandırabilmektir. Özellikle öğretimin uzaktan oluşunun yarattığı sorunlar, kitap tasarımına başlanmadan önce her yönüyle dikkate alınmalıdır. Örneğin, uygun ders içeriği nasıl seçilecek, seçilen içerik nasıl düzenlenecek ya da öğrencilerin ders içeriğini öğrenip- öğrenmediği nasıl denetlenilecek gibi soruların etraflıca düşünülmesi gerekmektedir. Tüm bu sorular AÖF ders kitaplarının kimliğini belirlemede takım çalışmasının gereğini vurgulamaktadır. Ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesi ve sürecin işleyişinde yazar(lar) ve editör(ler) yanında "Uzaktan Öğretim Tasarım Birimi" adı altında çok sayıda kişi görev yapmaktadır.

4.2.1. Süreç işleyişi ve görev tanımları

Ders kitaplarının tasarımı ve üretimi çeşitli aşamalardan oluşur. Bu aşamaların neler olduğu ve kimlerin görev aldığı aşağıda açıklanmıştır.

Aşama 1: Sürecin ilk aşamasında "Ders Tasarım Ekibi" oluşturulur. Bu ekipte konu uzmanı olarak yazar (lar), alan editörü, genel koordinatör, genel koordinatör yardımcısı, öğretim tasarımcısı, TV sorumlusu ve grafik tasarım yönetmeni yer almaktadır. Bu ekibin temel işlevi, uzaktan eğitim, bireysel öğrenme, öğretim tasarımı ve görsel tasarım ilkeleri doğrultusunda kitabın kimliğini belirlemektir. Ders kimliğinin belirlenmesi, öğrenci gereksinimlerine bağlı olarak, öğretim programı içinde bu dersin nerede yer aldığı, ders kapsamındaki konuların nasıl ele alınacağı, hangi öğretim ortamlarının nasıl kullanılacağı saptanması gibi bir dizi kararın alınmasını ve bu kararlar doğrultusunda örnek ünite maketinin üretimini içeren bir süreçtir. Hazırlanan maket bir anlamda kitap için örnek üniteyi yansıtırken, diğer yanda TV programları için yapılan örneği de kapsar.

Aşama 2: Sürecin ikinci aşamasında konu yazarları hazırladıkları metinleri ham ünite şeklinde alan editörlerine ulaştırır. Alan editörleri gelen ham üniteleri öğretim tasarımcısıyla birlikte belirlenen renk kodlamaları yardımıyla kitap kimliğine uygun şekilde işler. Bu aşamada yer alanların ünvan sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

Konu Uzmanı (Yazar/lar)

- Maket ünite doğrultusunda alan editörü ve öğretim tasarımcısı ile birlikte ünite amaçlarına dikkat ederek ünitenin ham metin olarak oluşumunu sağlar
- Üniteyi belirlenen başlık sistemine (Ana başlık, alt başlık, yan başlık) uygun biçimde hazırlar
- Sözlük ve Dizinde yer alacak kavramları belirler
- Üniteye yer alacak şekil, şema, fotoğraf gibi görsel malzemeleri tanımlar, kaynak gösterir
- Ünite ile ilgili yazılı, görsel ve sanal kaynakların kaynakçasını verir
- Ünite amaçlarını ölçmeye yönelik sorular hazırlar
- Ham metni PS ya da Mac ortamda yazılmış disket ve lazer çıktısıyla birlikte alan editörüne ulaştırır.

Alan Editörü

- Alan editörü yazardan gelen üniteyi inceler, öğretim tasarımcısı yardımıyla önceden belirlenen renk kodlarını kullanarak işlenmesini yapar
- Konu yazarından gelen görsel materyallerin yerlerini belirler ve kodlamasını yapar
- Ders kimliğine uygun olarak ünitenin işlenmesini sağlar
- Maket üniteye uygun olarak, diğer ünitelerin uygunluğuna bakıp basım onayını verir, değilse uygunluk sağlanana kadar gerekli düzeltmeleri yapar

Öğretim Tasarımcısı

- Ünitelerin görsel okur yazarlık, öğretim tasarımı, bireyselleştirilmiş öğrenme, uzaktan öğretim ilkelerine göre tasarlanıp-tasarlanmadığını kontrol eder ve gerekli uyarılarla düzeltilmelerini sağlar
- Maket üniteleri tasarımı yapıp, üretir

Aşama 3: Üçüncü aşamada ise işlenen ünitenin bir lazer çıktısı alınarak önce Dil ve Yazım Danışmanlarına, sonra Ölçme ve Değerlendirme Birimi'ne götürülerek gerekli düzeltmeleri ve kontrolleri yapılır. Bu sürecin sonrasında ünite, alan editörünün onayından geçerek disketiyle birlikte AÖF Dizgi birimine ulaştırılır. Bu aşamada yer alanların ünvan sorumlulukları aşağıda açıklanmıştır:

Dil ve Yazım Danışmanı

- İşlenmiş üniteyi dil ve yazım kuralları açısından inceler
- Yaptığı düzeltmeleri belirlenen renkli kalemlerle metin üzerinde gösterir

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

- Ünite amaçlarına uygun şekilde üniteye yer alan tüm soruları gözden geçirir
- AÖF sınav sistemine uygunluğu açısından tüm soruları değerlendirir
- Yaptığı düzeltmeleri belirlenen renkli kalemlerle metin üzerinde gösterir

Aşama 4: Bu aşamada, AÖF Dizgi Birimi ve Grafik Tasarım Yönetmeni kendi aralarında koordine olarak görsel malzemenin oluşturulmasını ve haftalık data yedeklemesini sağlar. Kendilerine gelen onay almış lazer çıktıyı, önceden ulaştırılan görsel malzemeleri de kullanarak üniteyi kitap kimliğine uygun hale (tamamlanmış ünite) getirirler. Bu aşamada yer alan kişilerin ünvan sorumlulukları aşağıdaki gibidir:

AÖF Dizgi Birimi

- Grafik tasarım yönetmeninin belirlediği tasarım biçimine uygun olarak ünitenin sayfa düzenini oluşturur
- Ünite metnini ve görsel materyalleri elektronik ortamda belirlenen kod sistemine göre saklar
- Grafik tasarım yönetmeninin önerileri doğrultusunda metinleri ve görsel materyalleri işler

Grafik Tasarım Yönetmeni

- Ders tasarım ekibi tarafından belirlenen ders kitabı kimliğine uygun olarak ünitenin bilgisayar ortamında hazırlanmasını sağlar
- Üniteleri arka arkaya ekleyerek bitmiş kitabın oluşmasını sağlar
- Kitap kullanım kılavuzunun görsel olarak hazırlanmasını sağlar
- Ön kapak, arka kapak, iç kapak, dizin ve ünite bantlarının oluşmasını sağlar

Aşama 5: Bu aşamada AÖF dizgi biriminden çıkan ünite basım onayı için alan editörüne gönderilir. Alan editörü, ünite içinde düzeltilmesi gereken bir yer görmezse basım onayını verir, eğer hatalı ya da eksik bilgiler görürse düzeltilmesi için dizgi birimine geri gönderir. Bu süreç alan editörünün basım onayını alana kadar devam eder. Basılabilir onayı almış ünitelerin tamamı kitabın kapak sayfaları ile birlikte onay almak üzere alan editörüne, grafik tasarım yönetmenine ve genel koordinatöre gönderilir ve hazırlanmış forma onay vermeleri sağlanır. Ayrıca bu aşamada grafik tasarım yöneticisi bitmiş kitabın CD'lere yedeklemesini ve ilgili kişilere verilmesi için çoğaltmasını gerçekleştirir. Basım öncesinde basım onayını almış olan üniteler kitap koordinasyon biriminde biriktirilir. Bu işlem, bir ders kitabında yer alan tüm ünitelerin basım onayı almasına kadar devam eder. Sürecin tüm aşamaları ve işleyişinde birimler arası işbirliğinin sağlanması ve denetlenmesi genel koordinatör yardımcısının sorumluluğundadır. Bu aşamada sorumluluk üstlenenlerin ünvan ve görevleri şunlardır:

Genel Koordinatör Yardımcısı

- Alan editörü, öğretim tasarımcısı, grafik tasarım yönetmeni, dil ve yazım danışmanı, ölçme ve değerlendirme uzmanı, kitap koordinasyon ve dizgi birimleri arasındaki koordinasyonu ve sürecin denetimi sağlar
- Composite çıktının hazırlanmasını sağlar
- Basıma hazır kitap onay formunu hazırlar
- Basıma hazır kitap formunu alan editörüne, grafik tasarım yönetmenine ve genel koordinatöre onaylatır
- Bitmiş üniteleri kitap koordinasyon birimine iletir
- Genel toplantı ile ara değerlendirme toplantılarını organize eder

Genel Koordinatör

- AÖF Dekanlığı ile Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü'ne karşı sorumluluk üstlenir
- Ders kitabı hazırlama sürecinin tüm akademik ve teknik işlem düzenlemesini sağlar
- Sürecin eşgüdümü için genel koordinatör yardımcısıyla birlikte çalışır
- Ders tasarım ekibi toplantılarına, ara değerlendirme ve genel değerlendirme toplantılarına başkanlık eder

Aşama 6: Kitabın tamamlanması için gerekli olan bu son aşamada ise, alınan onay formuyla birlikte composite döküm ve renk ayrımı için alınan dökümler basım evine ulaştırılır. Basım sonrasında, bu süreçte yer alan her kişi ve birime kitaplar gönderilir.

Kitaplar tamamlandıktan sonra genel koordinatör başkanlığında görev alan kişilerle birlikte genel bir toplantı ile değerlendirme yapılır. Emek, özveri ve çalışma ile ortaya çıkan ürünün bir sonraki baskıda daha iyi olarak çalışması için fikirler biriktirilir.

Sonuç

Türkiye'de en uzun süreli ve başarılı biçimde devam uzaktan eğitim uygulaması olan Açıköğretim Fakültesi artık tüm dünya da tanınan bir marka haline gelmiştir. Ancak piyasadaki yerini korumak, yurt dışında edindiği olumlu izlenimi devam ettirmek, yurt içinde daha saygın bir konuma gelmek ve herşeyden öte müşterilerine –öğrencilerine daha kaliteli hizmet sunmak için sürekli kendini yenilemektedir. Bu amaçla başlatılan ders kitaplarının yeniden tasarımı projesi şimdiden olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Bu proje kapsamında kitaplar öğretim tasarımı, uzaktan öğretim, bireysel öğrenme ve görsel-okuryazarlık kurallarına uygun olarak yeniden tasarlanmaktadır.

Kaynakça

Alkan, C.(1981). *Açık Üniversite: Uzaktan eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Ankara: Yazar.

Chambliss, J. M. & Calfee, C. R. (1998). *Textbooks for Learning*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford, UK.

Hızal, A.(1983). *Uzaktan öğretim süreçleri ve yazılı gereçler. Eğitim teknolojisi açısından yaklaşım*. Ankara, Sevinç.

Lockwood, F. (1998). *The Design and Production of Self- Instructional Materials*. Kogan Page Limited, London, UK.

Lockwood, F. (1992). *Activities in Self-Instructional Texts*. Kogan Page Limited, London, UK.

Özden, M.Y., Çağıltay, K. & Çağıltay, E. N. (2001). *Teknoloji ve Eğitim: Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Dersler*. Alındığı tarih 15 Kasım 2001. Alındığı adres: <http://members.tripod.com/unalmat/ulder.htm>

Senge, P. (2001). *Öğrenen Organizasyonlarda Bireysel Öğrenmeyi Arttıran Güdüleyiciler*. Alındığı tarih:20 kasım 2001. Alındığı adres: <http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/yayinlistesi/yayinlar/Yayin2001/239-%16grogenenorganizasyonlar-deniz%20sevrn.htm>

Willis, B. Guide # 7 Print in Distance Education. In *Distance education at a glance*. Alındığı tarih: 20 Kasım 2001. Alındığı adres: <http://www.uidaho.edu/evo/dist7.html>